

Mångkulturalismens ambivalens

En diskursanalytisk studie av de svenska riksdagspartierna

Abstract

I denna uppsats görs med en diskursanalytisk ansats en undersökning av de svenska riksdagspartiernas partiprogram inför valet 2010. Detta med avseende på artikulationen kring mångfald och mångkulturalism. Syftet är att titta på hur mångkulturalism framställs och konstrueras i partiprogrammen, samt vilka föreställningar som kommer till uttryck. Analysen görs med hjälp av postkoloniala teorier, samt delar av Ernesto Laclau och Chantal Mouffes diskursteori. Teoretisk och metodologisk utgångspunkt för uppsatsen är således hur språket organiserar verkligheten. Studien visar ett antal liknande tendenser i partiernas framställning av mångkulturalism. Först och främst påvisas en ambivalens, vilken kan ses i det faktum att begreppet i ena stund kan tillskrivas en nästan enhälligt positiv innebörd, för att i nästa stund framställas som något som förväntas medföra problem. Dessutom förefaller postkoloniala konstruktioner av vi och dem vara närvarande i programmens framställningar och meningsskapande av mångkulturalism.

Nyckelord: artikulation, diskursanalys, identitet, mångkulturalism, postkolonialism

Antal ord: 9748

Innehållsförteckning

<u>Abstract.....</u>	<u>2</u>
<u>1 Inledning.....</u>	<u>1</u>
1.1 Bakgrund/ Problemformulering.....	1
1.2 Syfte och frågeställning.....	2
1.3 Avgränsningar	3
1.4 Disposition.....	4
<u>2 Postkoloniala teoribildningar.....</u>	<u>5</u>
2.1 Vi och dem.....	5
2.2 En vidgat maktbegrepp	6
<u>3 Metod.....</u>	<u>7</u>
3.1 Diskursanalys.....	7
3.2 Laclau och Mouffes diskursteori.....	8
3.2.1 Diskurs och Artikulation.....	8
3.2.2 Hegemoni.....	8
3.2.3 Identitet och gruppbyggnad.....	9
3.3 Relationen mellan teori och metod.....	10
3.4 Material.....	10
<u>4 Tidigare forskning.....</u>	<u>12</u>
<u>5 Analys.....</u>	<u>14</u>
5.1 Ett tudelat mångfaldsbegrepp.....	14
5.1.1 Socialdemokraterna.....	14
5.1.2 Centerpartiet.....	16
5.1.3 Vänsterpartiet.....	17
5.1.4 Miljöpartiet.....	18
5.1.5 Folkpartiet.....	18
5.1.6 Moderaterna	20
5.1.7 Kristdemokraterna.....	21
5.2 Postkolonial läsning.....	22
5.2.1 Mångfald som något positivt	22

<u>5.2.2 En retorisk framställning - exotifiering av den andre .....</u>	<u>22</u>
<u>5.2.3 Representation .....</u>	<u>23</u>
<u>5.2.4 Mångfald som negativt.....</u>	<u>24</u>
<u>5.3 Slutdiskussion.....</u>	<u>25</u>
<u>6 Referenser.....</u>	<u>27</u>

1 Inledning

1.1 Bakgrund/ Problemformulering

Vi upplever att det både finns och har funnits en utpräglad debatt i Sverige om det mångkulturella samhället. Frågor som berör mångkulturalism i bemärkelsen etnisk olikhet, dryftas i olika arenor och av olika aktörer. Såväl journalister som politiker men även forskare förefaller kanske mer än tidigare uppehålla sig kring frågor som kan förstås eller kopplas till mångkulturalism, om än med olika fokus och artikulation. Ibland är det integration och invandring på ett större plan som utgör ämne för debatt men även enskilda fall, till exempel användandet av religiösa symboler blir föremål för omfattande diskussion. Vi tycker oss se en tendens som vittnar om att mångkulturalism i olika bemärkelser tar en stor plats på den politiska agendan.

Enligt Ingvar Svanberg och Mattias Tydén kan Sverige ses som ett mångkulturellt samhälle med avseende på den etniska, kulturella, språkliga och religiösa mångfald som uppstått till följd av de senaste decenniernas invandring (Svanberg & Tydén, 1999, s. 78 ff). Begreppet mångkulturalism anses avspegla det faktum att dagens globaliserade samhälle i allt större omfattning möjliggör ett möte mellan olika kulturer. Vidare kan mångkulturalism både användas deskriptivt och normativt. Med ett deskriptivt förhållningssätt avser man hur det faktiskt förhåller sig, exempelvis är Sverige ett mångkulturellt land med avseende på den etniska och kulturella mångfald som de facto förekommer. När man pratar om mångkulturalism som normativ avser man snarare hur någonting bör vara. Således blir användandet av mångkulturalism ett politiskt ställningstagande, vars grundtanke kan sägas vara att alla människor oavsett ursprung ska vara jämlika och ha lika villkor (Westin, 1999, s. 24-25).

I Sverige kan användningen av begreppet mångkulturalism härledas till en artikel i Dagens Nyheter 1974, skriven av journalisten Osmo Vantanen. I artikeln beskriver Vantanen hur det svenska samhället till följd av invandring, i framtiden kan komma att bli ett 'mångkulturellt' samhälle (Svanberg & Tydén, 1999, s. 78). Politiskt sett kan det faktum att riksdagen 1975 beslutade om en rad invandrapolitiska mål, sägas ligga till grund för att Sverige ses som ett mångkulturellt land (Westin, 1999, s. 25).

”Invandrar- och minoritetspolitiken bör präglas av en strävan att skapa jämlikhet mellan invandrare och svenskar. Invandrarna och minoriteterna bör ges möjlighet att välja i vilken mån de vill gå upp i en svensk kulturell identitet eller bibehålla och utveckla den ursprungliga identiteten. Politiken bör även inriktas på att skapa samverkan mellan svenskar och invandrare för att öka solidariteten mellan dem liksom möjligheterna för invandrarna och minoriteterna att påverka beslut som rör deras egen situation” (Prop. 1975:26, s. 1).

Dags dato är mångkulturalism onekligen en vedertagen idé som tycks genomsyra stora delar av samhället. Allt ifrån arbetsmarknaden till hur myndigheter arbetar och inte minst den svenska partipolitikens utformning. Mångkulturalismens betydelse går bland annat att se i den borgerliga regeringsförklaringen från 2006, men även i det faktum att Göran Perssons socialdemokratiska regeringen utlyste ett så kallat ’Mångkulturår’:

”Det öppna samhället skall värnas. Olikheter och mångfald skall bejakas. Den etniska och kulturella mångfalden berikar vårt samhälle. Ett fritt och öppet meningsutbyte, och respekt för den enskildes integritet är grundläggande värden i vår demokrati” (Regeringsförklaringen 6 oktober 2006).

”Syftet med Mångkulturåret 2006 är att på ett bestående sätt öka alla invånares möjligheter att delta i kulturlivet och att skapa ett samspel mellan olika kulturtraditioner. Syftet är också att skapa incitament för att offentligt finansierade kulturverksamheter på ett tydligt sätt speglar och införlivar den etniska och kulturella mångfald som finns i dagens Sverige” (Dir. 2004:169).

Således kan man påstå att riksdagspolitiken präglas av ett blocköverskridande, nästan samstämmigt förespråkande av mångkulturalism. Dessutom förefaller det mångkulturella samhället ha odelat positiva konnotationer och att det i sig är något eftersträvanvärt, vilket kan ses i både den borgerliga regeringsförklaringen och den socialdemokratiska regeringens beslut om att proklamera ett Mångkulturår. Vi har fått intrycket av att begreppet mångkulturalism ges en ganska självklar betydelse i den politiska debatten, trots att det till sin natur kan betraktas som både mångsidigt och svårdefinierat. Vår avsikt är sålunda att undersöka riksdagspartiernas till synes enhälliga inställning till mångkulturalism. I ljuset av det stundande riksdagsvalet hösten 2010 anser vi att det kan finnas ett stort intresse i att undersöka de svenska riksdagspartiernas partiprogram, med avseende på hur dessa förhåller sig till begreppet mångkulturalism.

1.2 Syfte och frågeställning

Uppsatsens syfte är att undersöka de svenska riksdagspartiernas partiprogram och deras artikulation av begreppet mångkulturalism. Vi ämnar att med en diskursanalytisk ansats undersöka hur mångfald och mångkulturalism framställs i

materialet. Fokus ligger på vilka föreställningar av olikhet som finns och är dominerande. Vårt angreppssätt springer ur en uppfattning där de politiska spörsmålen som utgör debatten eller de politiska agendorna inte ses som givna. Således är vårt syfte inte att lösa föreställt färdigformulerade frågor på den politiska dagordningen. Syfte är heller inte att hävda någon form av relativism där de problem som diskuteras i anslutning till mångkulturalism inte skulle vara reella. Med en diskursanalytisk ansats är det som adresseras inom ramen för denna uppsats snarare formuleringen, representationen och artikuleringen av dessa problem. Anledningen till att det kan vara fruktbart att angripa politiska frågor på detta sätt är att det kan belysa det faktum att de ramar inom vilka politiken artikuleras inte är självklara.

Utifrån en postkolonial teoribildning ämnar vi dessutom undersöka historiska och ideologiska faktorer som stipulerar på vilket sätt det är möjligt att tala om politiska företeelser. Att med en dekonstruktiv ansats undersöka hur en politisk företeelse representeras, kan säga något om djupgående föreställningar kring mångfald, etnicitet och kulturella skillnader som florerar i debatten. Syftet med vår uppsats kan i mångt och mycket sägas sammanfalla med diskursanalysens primära syfte, nämligen en önskan att uppmärksamma och problematisera vissa föreställda sanningar samt få en förståelse för maktförhållanden som formar dessa sanningar (Winter Jorgensen & Phillips 2000, s. 31).

Frågeställningarna för uppsatsen är som följer:

- Hur framställs och konstrueras mångkulturalism i de svenska riksdagspartiernas partiprogram?
- Hur kan man med hjälp av postkoloniala teoribildningar förstå denna konstruktion?

1.3 Avgränsningar

I uppsatsen ämnar vi inte själva sälla oss till en entydig definition av mångfaldsbegreppet, snarare är målet med studien att undersöka hur det används och konstrueras i materialet. Att undersöka ett material sker dock inte utan en viss förförståelse av vad man föreställer sig kunna se och vad man faktiskt tillskriver begreppet. Att hitta indikatorer på mångfald i materialet kräver därför att vi är explicita med att specificera och avgränsa vad vi letar efter. Den mångkulturalism som vi avser benämnas ofta som en etnisk mångfald. Vidare är det av vikt att se i vilken kontext som begreppet mångfald används. Inom områden som rör vård, skola och omsorg används mångfald ofta med avseende på ökade valmöjligheter. Exempelvis avser man möjligheten att välja mellan offentliga och privata alternativ. Detta är något som vi ej inkluderar i vår undersökning.

1.4 Disposition

För att uppfylla uppsatsens syfte och för att kunna besvara frågeställningen på bästa möjliga sätt har studien lagts upp på följande sätt:

I kapitel 1 avhandlas det aktuella problemområdet med en kort redogörelse av ämnet. Därefter presenteras syfte och frågeställning. I kapitel 2 behandlas några centrala postkoloniala teorier och begrepp. Vidare följer ett metodkapitel med en redogörelse för valet av diskursanalys. Kapitel 3 innehåller även en diskussion kring materialet samt vissa metodologiska överväganden. Kapitel 4 behandlar tidigare forskning inom eller i anslutning till den aktuella studien. I kapitel 5 görs den huvudsakliga analysen, vilken börjar med en genomgång av varje enskilt riksdagsparti med tillhörande urval av relevanta citat. Avslutningsvis i kapitel 6 följer en mer explicit sammankoppling mellan de postkoloniala teorierna och empirin som utmynnar i en sammanfattning.

2 Postkoloniala teoribildningar

De postkoloniala teorierna är i likhet med diskursanalytiska teoribildningar mycket olika varandra och det kan således vara svårt att tala om en enhetlig postkolonial teoribildning. Ania Loomba poängterar att postkolonialismen spänner över ett brett forskningsfält och att ämnesområdet har en starkt tvärvetenskaplig karaktär (Loomba, 2005, s. 10). Följaktligen finns det inte en postkolonial teori och det bör även framhållas att ambitionen inte heller är att återge en heltäckande bild av forskningsfältet. Fokus kommer snarare att ligga på några begrepp och teorier som kan vara av betydelse för att tolka och förstå intressanta företeelser i materialet. Det faktum att den postkoloniala teoribildningen har en tvärvetenskaplig karaktär gör att den lämpar sig väl att kombinera med andra ämnesområden, till exempel ett diskursanalytiskt angreppssätt.

Postkoloniala teoribildningar utgår ifrån studier av hur det koloniala arvet präglar epistemologiska och ontologiska grundantaganden i såväl västerländsk forskning som kunskapsproduktion. Centralt för postkoloniala teorier är ett erkännande av hur vissa maktstrukturer är närvarande i både kunskapsproduktionen och konstruktionen av identitet (Loomba 2005, s. 56). Enligt Loomba är den postkoloniala teorins huvuduppgift att belysa kolonialismens historiska konsekvenser och framförallt det ojämlika förhållandet mellan kolonin och kolonialmakten (Loomba, 2005 s. 26).

2.1 Vi och dem

Den postkoloniala teoribildningen tar avstamp i en allmän socialkonstruktivistisk utgångspunkt där man avvisar antagandet kring identiteter som fixerade eller essentiella. Identiteter förstås som konstruerade och blir omdefinierade genom sociala processer (Smith, Owens, 2008, s. 188). En annan utgångspunkt är att identiteter och subjektpositioner skapas i föreställda motsatsförhållanden till varandra. Exempelvis kan det sägas att den europeiska identiteten har skapats i förhållande till en föreställd 'andra' (Loomba, 2005, s. 65-67).

Genom att bland annat undersöka olika europeiska reseskildringar, beskriver Edward Said i *Orientalism* (1993) hur den europeiska (västerländska) identiteten har definierats diskursivt utifrån Orienten (mellanöstern) genom att vara dess imaginära motsats. När Orienten har framställts som barbarisk, fattig och outvecklad, har Europa framställts som civiliserat, rikt och framåtskridande (Loomba, 2005, s. 56). Således kan det sägas att konstruktionen och

framställningen av identiteter som binära och fundamentalt olika är grundläggande inom den postkoloniala teorin (Loomba, 2005, s. 111).

Även Stuart Hall undersöker representationen av människor och platser som ur ett västerländskt perspektiv förstås som annorlunda. Hall frågar sig hur man kan förstå den fascination av olikhet som återupprepar sig genom historien i västerländsk text och bildproduktion (Hall, 1995, s. 225). Vidare visar Hall hur 'den andre' inte bara historiskt har konstruerats genom enhälligt negativa associationer som exempelvis barbari och underutveckling men också genom en parallell ambivalent diskurs där 'den andre' tillskrivs positiva egenskaper. Detta kallar han fetisivering och exotifiering av olikhet (Hall, 1995, s. 266).

Maktrelationen mellan subalternen och koloniatören yttrar sig genom uppvärdering av 'den andre' och av den olikhet som bilden av 'den andre' förmedlar. Den positiva framställningen av olikhet är således inte nödvändigtvis en strategi bort från maktrelationer med koloniala förtecken. Han menar att detta postkoloniala maktförhållande också kan yttra sig just genom denna uppvärdering där olikhet cementeras, vilket även inbegriper ett sökandet av autenticitet och äkthet i 'den andre'. Hall sällar sig till en konstruktivistisk förståelse av meningsskapande som aldrig kan bli helt fixerad. Således finns det alltid potential att skapa nya representationer av 'den andre'. Alla skildringar av subalternen eller olikhet som vilar på ett uppvärderande kan således inte anses reproducera en mening med koloniala föreställningar. Uppvärderingen kring olikhet är något ambivalent. Den kan förstås som en strategi för att "having -it-both-ways", både för att representera och att inte representera 'den andre' genom att hålla kvar representationen i ett meningskapande byggt på skillnadstänkande (Hall, 1995, s. 268). Uppvärderandet av 'den andre' är ett komplext meningskapande som sammanblandat innefattar strategier av förnekande, inkludering och fascination. Den rymmer således flera motsägelsefulla ambivalenta föreställningar (Hall, 1995, s. 267).

2.2 En vidgat maktbegrepp

För italienaren Antonio Gramsci är ideologi och hegemoni två centrala begrepp. Båda begreppen behandlar maktförhållanden med avseende på olika klassers ofta motstridiga intressen. Enligt Gramsci är ideologi ett uttryck för de styrande gruppernas intressen och bidrar på så vis till att säkerställa en given samhällsordning. Dessutom är det ideologin som gör att vissa föreställningar uppfattas som sanna. Hegemoni innebär en maktutövning med tvingande inslag, samtidigt som de styrda grupperna faktiskt låter sig styras. Följaktligen kan man tala om en maktutövning baserad på både tvång och samtycke (Loomba, 2005 s. 39-41).

3 Metod

Enligt Marianne Winter Jorgensen och Louise Phillips kan en renodlad distinktion mellan teori och metod vara svår att göra i samband med ett diskursanalytiskt förhållningssätt (Winter Jorgensen, Phillips, 2000 s 10). Av pedagogiska skäl gör vi en uppdelning mellan dessa olika områden.

3.1 Diskursanalys

Diskursanalys har kommit att beteckna ett forskningsfält som är mångfacetterat och heterogent. Ett grundläggande antagande är dock ett fransägande av en uppfattning där idéer nödvändigtvis skapas av eller återspeglar en materiell verklighet (Bergström, Boréus 2005, s. 305). Diskursanalysen gör inte den omedelbara kopplingen mellan en materiell bas som skulle konstituera överbyggnaden eller ideologiska föreställningar. I likhet med den lingvistiska traditionen ligger fokus på språket men detta antas inte vara ett objektivt reflekterande av verkligheten, utan snarare skapande av mening och verkligheten (Hall, 1995, s. 42). Således är användandet av språket det som står i centrum för diskursanalys. Språket eller representationen och artikulationen av ett fenomen är det som undersöks, snarare än en faktisk företeelse. Bergström och Boréus menar att en utgångspunkt för många diskursteoretiska ansatser är intresse för maktrelationer i språket samt de språkliga uttryckens 'tvingande karaktär' (Bergström, Boréus, 2005, s. 348).

Författarna Marianne Winter Jorgensen och Louise Phillips menar att det är förenat med en viss problematik att tala om diskursanalys som ett samlat begrepp, då dess forskningsfält är så differentierat och tvärdisciplinärt. De menar trots det att de flesta diskursanalytiska teoribildningar delar förståelsen av diskurs som fixering av entydig betydelse eller mening (Winter Jorgensen & Phillips, 2000 s. 134). Det är sedan denna fixering av en föredragen mening som kan sägas rymma och producera maktförhållanden. Detta synsätt har också implikationer för hur man förhåller sig till den klassiska uppdelningen mellan normativ, empirisk och konstruktiv forskning som Lennart Lundqvist presenterar (Lundquist, 1992 s. 8). Syftet med användandet av diskursteorin är att kartlägga och förstå maktrelationer. Dessa maktrelationer antas inte bara florera i språket utan även i samhället i stort. Detta innebär att diskursanalysen innehåller såväl empiriska, normativa samt konstruktiva inslag, om än sammanblandade och implicita (Winter Jorgensen &

Phillips, 2000 s. 8). Vidare kan det vara värt att framhålla hur användandet av diskursanalys inte innebär möjlighet att ställa sig utanför de diskurser som återfinns i materialet (Winter Jorgensen, & Phillips, 2000 s. 28).

3.2 Laclau och Mouffes diskursteori

De politiska filosoferna Ernesto Laclau och Chantal Mouffe har utvecklat ett ramverk för analys som liksom övrig diskursanalys tar sin utgångspunkt i dekonstruktionen av andra texter och teorier. Denna dekonstruktion syftar till att avslöja utsagda antaganden samt att belysa texters ideologiska aspekter (Winther Jorgensen & Phillips, 2000 s. 31). Winter Jorgensen och Phillips menar att denna metod ibland kan uppfattas som en aning svår att konkretisera men presenterar ändå vissa konkreta verktyg som kan användas för att göra en diskursanalys. De rekommenderar dock att Laclau och Mouffes diskursanalys görs i kombination med andra teorier. Utifrån denna aspekt fyller de postkoloniala begreppen en funktion som komplement.

3.2.1 Diskurs och Artikulation

Laclau och Mouffe har en diskursteori vars utgångspunkt är att diskurser förstås som mycket vida. Diskursen innefattar enligt författarna inte endast skrift eller tal utan alla sociala praktiker (Winther Jorgensen, Phillips, 2000). Utgångspunkten för Laclau och Mouffe är hur språket eller de tecken som finns i språket hela tiden är potentiellt föränderliga. Diskurs är den process genom vilket tecken får den mening som uppfattas som fast eller naturlig. Diskursanalysens syfte är att klarlägga de processer genom vilket dessa betydelsefixeringar sker (Winther, Jorgensen & Phillips, 2000, s. 32). Ett begrepp som Laclau och Mouffe utvecklar för diskursanalys är artikulation. Artikulation är det uttryck eller den kontext genom vilken ett tecken erhåller en specifik betydelse. Genom artikulation kan rådande diskurser reproduceras eller nya betydelser skapas. Diskursen är således en tillfällig tillslutning av möjliga betydelser som rent teoretiskt existerar i det oändliga.

3.2.2 Hegemoni

Hegemonibegreppet blir relevant även i den diskursanalytiska kontexten. Olika diskurser kan befinna sig i konflikt med varandra i ledet att etablera entydig

mening. Laclau och Mouffe utgår från Gramscis hegemonibegrepp även om de har en något annorlunda förståelse för begreppet. De utgår inte från att den materiella eller ekonomiska basen nödvändigtvis formar ideologin, vilket Gramsci i högre grad har gjort (Winther Jorgensen & Phillips 2000, s. 39-49). Hegemoni är den process genom vilket en betydelsebildning och de maktförhållanden som den kan innebära naturaliseras och stabiliseras (Winther Jorgensen & Phillips 2000, s. 39). Begreppet påminner om hur Laclau och Mouffe förstår diskursbegreppet som också kan sägas vara att en betydelse fixeras. Men på ett och samma område kan konflikt, eller vad Laclau och Mouffe kallar för antagonism, råda mellan diskurser och således hur betydelse skall fixeras. Hegemoni är undertryckande av dessa potentiella diskurser för att återupprätta en privilegierad diskurs eller betydelse (Winther Jorgensen & Phillips, s. 54-56). Dessa begrepp blir relevanta för oss i den mån att det kan finnas såväl antagonistiska som hegemoniska artikuleringar kring mångkulturalism i materialet.

3.2.3 Identitet och gruppbyggning

Hur identiteter skapas och blir meningsfulla kategorier förstås enligt Laclau och Mouffe även det främst som en reducering av potentiella möjligheter. Identiteter är inte något som är essentiellt reella utan skapas diskursivt. Således är alla identiteter, liksom tecken, kontingenta eller föränderliga. Hur identiteter konstrueras sker genom en utestängning av andra möjliga identitetspositioner. Vissa identiteter framträder som möjliga eller relevanta medan andra utestängs som irrelevanta (Winther Jorgensen & Phillips 2000 s. 51).

Subjektpositioner kan också befinna sig i ett antagonistiskt förhållande där flera diskurser kämpar om att ge mening åt eller tillskriva ett subjekt eller en grupp dess identitet. Tillslutning av denna process där identiteter i sig inte står i konflikt med varandra blir för Laclau och Mouffe resultatet av hegemoniska processer eller som Winther Jorgensen, Phillips förklarar det ”ett resultat av att alternativa möjligheter har uteslutits och en bestämd diskurs framstår som objektivt sann” (Winther Jorgensen, & Phillips, 2000, s. 49). Att benämna en specifik grupp eller identitetsposition kan också sägas ske utifrån en uteslutning av ’den andre’ i förhållande till vilken identiteten också skapas i ett dialogiskt förhållande. Benämning av grupper kan också sägas innebära en betydelsebildning, reducering eller ignorering av skillnader inom gruppen (Winther Jorgensen, & Phillips, 2000, s. 52).

För att förstå den process genom vilken identitetspositioner skapas och fylls med mening introducerar Laclau och Mouffe begreppet nodalpunkt samt ekvivalenskedjor. Nodalpunkt är knuttecken som blir ett slags centrum kring vilka andra tecken organiseras och får betydelse (Winther Jorgensen, Phillips, 2000, s. 33). Man kan undersöka hur betydelse skapas i hur nodalpunkten kopplas samman med eller ekvivaleras med andra tecken och konnotationer. Detta blir relevant för

oss i den mån att mångfaldsbegreppen här kan betraktas som en nodalpunkt. Följaktligen vill vi se hur mångfald och mångkulturalism konstrueras utifrån hur tecknet sätts i olika sammanhang och konnotationer.

3.3 Relationen mellan teori och metod

Något som vi vill adressera inom ramen för vår metod är förhållandet till vårt metodval och den postkoloniala teoribildningen. Här uppkommer bland annat frågan huruvida den process genom vilken identitet skapas utifrån en föreställd motsats nödvändigtvis innebär maktförhållanden som är hierarkiska. En mer poststrukturalistisk teoribildning som Laclau och Mouffe representerar har förmodligen en mer dynamisk förståelse av makt, där makt kan förstås som hela den kraft som skapar mening. Identitetsbildning ur ett postkolonialt perspektiv kan möjligen sägas bära spår av kritisk teori. Konstruktionen av dikotomier är ideologisk och ojämlig i den mån att det finns en kolonial historia som stipulerar vem som har makt över att definiera och konstruera dessa positioner. Således blir förståelsen av makt kanske mer hierarkisk inom postkoloniala teoribildningar än inom poststrukturalistiska. Vi vill dock framhålla att det förefaller som om Laclau och Mouffes diskursteori ändå kan sägas ge en möjlighet att komma förbi denna problematik. Detta i den mån att förändringen och antagonismen endast kan ses som relativ (Winter Jorgensen, Phillips, 2000 s. 63). Följaktligen är det bara i teorin som förändring i det oändliga är möjlig. Trögheten som Laclau och Mouffe ändå menar finns i förändringspotentialen hos diskurserna ger möjligen utrymme för erkännandet av hur hierarkisk ordnad makt och ideologi kanske ändå är närvarande.

3.4 Material

Materialet vi kommer att studera är de svenska riksdagspartiernas partiprogram. Värt att poängtera är det faktum att samtliga riksdagspartier inte benämner sina program som partiprogram. Centerpartiet har ett idéprogram, Kristdemokraterna har ett principprogram och Moderaterna har ett handlingsprogram. Att studera partiprogram för att förstå hur mångkulturalism konstrueras kan vara fruktbart ur flera aspekter; Programmen fungerar såväl normerande för det egna partiet, men de skall också attrahera väljare. Naturligtvis kan det finnas en diskrepans mellan vad partiet egentligen står för och rent retoriskt uttrycker. Partiprogrammen kan

möjligen inte heller ses som ett politiskt material som direkt ligger till grund för konkreta politiska förslag eller beslut. Vi vill dock poängtera att vi inte har en ambition att undersöka vad partierna rent aktörmässigt har för agenda, utan snarare vad som är möjligt att säga i debatten kring mångkulturalism. Det faktum att materialet vänder sig till väljare kan göra att vikten av att rättfärdiga sina ståndpunkter och därmed att appellera till familjära diskurser blir större i ett partiprogram än andra politiska material.

Något som kan vara värt att klargöra är att partiprogrammen varierar i omfattning samt att de inte är antagna eller reviderade vid samma tidpunkter. Exempelvis omfattar Centerpartiets partiprogram 32 sidor medan Kristdemokraternas omfattar hela 73 sidor. Socialdemokraternas, Centerpartiets och Kristdemokraternas partiprogram är de äldsta som är antagna 2001, medan Vänsterpartiets partiprogram är det partiprogram som reviderats senast, 2008. Partiprogrammen har hämtats från partiernas hemsidor, således har vi valt att undersöka de partiprogram som finns tillgängliga och som respektive parti har gjort tillgängliga på sina hemsidor.

Undersökningen som vi gör av partiernas artikulering kring mångfald skall inte betraktas som ett försök att ge en heltäckande bild av hur mångfaldsbegreppet förstås av riksdagspartierna. De citat som vi utgår från skall snarare betraktas som ett antal nedslag och exempel på utsagor som vi efter grundlig läsning, anser vara återkommande i materialet. Vi har heller inte för avsikt att rent kvantitativt säga något om hur ofta eller i vilken utsträckning de teman vi ser återkommer. Därför gör vi heller inte anspråk på att generalisera eller uttala oss om huruvida de tendenser som vi finner äger giltighet utanför materialet.

Vi har också varit tvungna att förhålla oss till det faktum att vårt material kommer från olika politiska partier. Vårt fokus ligger inte främst på de olikheter som framträder i partiprogrammen emellan. Dessa olikheter finns och präglar naturligtvis materialet, vilket man måste vara medveten om. Exempelvis förekommer yttringar om mångfald och etnisk tillhörighet i olika utsträckning i materialen och partiprogrammen är olika till sina omfattningar. Med en diskursanalytisk förståelse finns det dock en poäng med att förhålla sig till partiprogrammen som en storhet. Det kan också vara fruktbart att se hur material som har så essentiellt olika ideologiska utgångspunkter ändå använder vissa gemensamma diskurser. Detta för att verkligen undersöka vad som är möjligt att säga inom det politiska rummet, vilket även stämmer väl överens med Laclau och Mouffes förståelse av diskurs, där ”hela det sociala fältet uppfattas som en väv av betydelsebildningsprocesser” (Winter, Jorgensen & Phillips, 2000 s. 32).

4 Tidigare forskning

Det finns en mängd forskning kring mångkulturalism som med olika vetenskapsteoretiska utgångspunkter undersöker olika aspekter av fenomenet. Inför valet av presentation kring tidigare forskning har en avgränsning gjorts till forskare som kanske främst uppehåller sig till mångfald inom den liberala staten. Mångkultur framstår kanske främst som ett förhållande mellan så kallade majoritetskulturer samt minoritetskulturer, snarare än litteratur som exempelvis undersöker så kallade etniskt splittrade samhällen. Vi har här valt att presentera forskning som vi tagit del av och vilken på olika sätt har bidragit med förståelse för framväxten av vår uppsats i den mån att de problematiserar mångfaldsbegreppen på olika sätt.

Statsvetaren Susan Okin undersöker mångfaldsbegreppet utifrån en normativ ansats och frågar sig hur stater som bekänner sig till religionsfrihet samt yttrandefrihet skall förhålla sig till minoriteters anspråk på specifika grupprättigheter. Hennes forskning utgår från ett omfamnande av hur vissa värden i ett mångkulturellt samhälle kolliderar och försöker med förespråkandet av feministiska utgångspunkter visa hur kvinnan i minoritetsgrupper påverkas negativt av specifika grupprättigheter (Okin, 2002). Okins forskning blir relevant för oss i den mån att den utgör ett exempel på hur olikhet och avvikande kultur konceptualiseras som reell och hur denna olikhet förutsätts innebära problematik. Detta konstaterande möjliggörs utifrån en annan vetenskapsteoretisk grund än den denna uppsats utgår ifrån. Däremot har de normativa ställningstaganden kring olikhet som Okin förespråkar förmodligen bidragit till att positionera vårt material utifrån liknande föreställningar som dem Okin ger uttryck för.

Frågan om mångkulturalism i den moderna liberala staten dryftas också av statsvetaren Seyla Benhabib. Hon undersöker debatten kring mångkulturalism och menar att det sätt på vilket mångfalden adresseras ofta vilar på epistemologiska felslut om föreställningar kring kulturer som solida enheter. Benhabib menar att det finns ett problematiskt angreppssätt där fokus riktas mot hur redan definierade och färdigstöpta kulturer skall kunna samexistera, utan att ta hänsyn till den dynamiska process i vilken kulturer skapas och omskapas i en ständig interaktion med andra. Hon bekänner sig själv till ett socialkonstruktivistiskt förhållningssätt som hon menar inte nödvändigtvis innebär en syn på kulturer där dess olikheter endast är fantasier. Däremot kan de inte utan förbehåll ses som isolerade utan dynamiska konstruktioner av varandra där gränserna mellan kulturer aldrig är fasta (Benhabib, 2004 s. 24-28). Den problematik som kan gro med detta i åtanke kan inte enligt Benhabib lösas genom vad hon kallar en mosaikartad mångkulturalism, där kulturer förväntas verka sida vid sida fast i klart avgränsade enheter

(Benhabib, 2004 s. 27). Benhabib förespråkar en uppfattning där kulturer inte anses existera som enheter utan i dialog, speglingar och interna splittringar (Benhabib, 2004, s.49 ff).

I *Mångfald och differentiering* undersöker Paulina de los Reyes retoriken kring mångfaldsbegreppet i arbetslivets, forskningens och den offentliga debattens retoriska användning av mångfaldsbegreppet. De los Reyes bekänner sig till en socialkonstruktivistisk förståelse av hur sociala identiteter är konstruerade samt skapas utifrån binära motsatspar. Hon använder ett diskursanalytisk och intersektionellt perspektiv där konstruktionen av kön, etnicitet, ålder och funktionsnedsättning står i fokus (De los Reyes, 2001, s. 13). De los Reyes visar en slags paradox där en enhälligt positiv framställning av mångkultur framträder, men som inte nödvändigtvis innebär reell representationen av de kategorier som förstås som annorlunda (De los Reyes, 2001 s. 121 ff.). De los Reyes landar i ett konstaterande av att kategorier som genus, etnicitet, ålder och funktionsnedsättning tenderar att tas för givna och aldrig conceptualiseras eller problematiseras i debatten. Mångfaldsbegreppen uppenbarar sig som ett slags differentieringsprocess där olikhet essentialiseras. Således menar De los Reyes att en oförsiktig användning av begreppet som en politisk pamflett tenderar att cementera underordnande positioner, vilket riskerar att reproducera maktförhållanden (De los Reyes, 2001, s. 167 ff.).

5 Analys

5.1 Ett tudelat mångfaldsbegrepp

I kapitlet redogörs för de huvudsakliga och återkommande utsagorna kring det mångkulturella samhället som förekommer i riksdagspartiernas partiprogram. Efter att ha studerat partiprogrammen grundligt kan olika tendenser utrönas, bland annat återfinns flera olika föreställningar kring det mångkulturella samhället. Dessa skiljer sig åt mellan partierna, vilket förmodligen kan härledas till partiernas olika ideologiska ställningstaganden. Det finns dock ett antal teman kring mångfaldsbegreppet som förefaller artikuleras på ett ganska likartat sätt partierna emellan. Det som bland annat förenar partierna är hur mångfaldsbegreppet ofta används utan att riktigt definieras. Begreppet förväntas snarare ha en självklar betydelse och används som om det hade en fixerad signifikans och entydig konnotation.

Tydligt är dock hur begreppet sedan används i många olika sammanhang i samma partiprogram, vilket i sin tur påverkar dess konnotation och betydelse. I partiprogrammen framställs mångfaldsbegreppet på två huvudsakliga sätt. Å ena sidan artikuleras begreppet som om det hade en fast betydelse genom att antas representera något enhälligt positivt. Å andra sidan framställs begreppet samtidigt som något problematiskt. Premisserna varpå dessa antaganden vilar klargörs ej, vilket möjligen kan ses som en viss ambivalens. Analysen nedan tar avstamp i framställningen av mångfald som dels något självklart positivt och dels något som kan orsaka problem. Hur dessa teman tar sig i uttryck kommer att exemplifieras genom citaten nedan. Sedan kopplas materialet till vissa postkoloniala teoretiska begrepp för vidare analys.

5.1.1 Socialdemokraterna

En politik för jämlikhet är en politik för integration, som bygger på en öppenhet för mångfaldens möjligheter och på ömsesidig respekt mellan invandrade och infödda. Kultur och religion bidrar till människors identitet och kan berika samhällslivet. Kulturell och religiös mångfald ska bejakas i all den utsträckning den inte innebär begränsningar i andra människors rätt och möjlighet att göra egna livsval (S, s. 22).

I detta citat finns flera element. Mångfald artikuleras här i första meningen som om det har en positiv konnotation, vilket kan ses i användandet av ordet *möjligheter*. I andra delen av stycket framträder dock ett visst förbehåll. Användandet av frasen ”mångfald skall bejakas i all den utsträckning den inte innebär *begränsningar*” förutsätter ett motsatsförhållande där mångfalden faktiskt kan begränsa. Möjligen finns det en föreställning kring hur olikheter kan leda till problem. Ur formuleringen ”ömsesidig respekt för *invandrare* och *infödda*” framträder två olika identitetspositioner. Genom att texten förespråkar att det mellan dessa identiteter skall råda *respekt*, finns en föreställning om en potentiell konflikt mellan dem. Således konstrueras invandrare och svensk som fundamentalt olika. Av citatet som helhet framgår att förhållandet till olikhet blir något ambivalent. Mångfald är olikhet, detta är bra, men den kan också komma att innebära en föreställd problematik som bygger på denna olikhet.

Folkomflyttningen i världen har ökat. Immigrationen har i många avseenden berikat de mottagande länderna, men oförmågan att hantera den nya etniska och kulturella mångfalden har skapat överhängande hot om segregation och marginalisering (S, s. 2).

I denna formulering ekvavileras *immigranter* till ordet *berika*. En föreställning kring olikhet som berikande och positivt finns således närvarande. Denna olikhet skall också berika någon, eller en helhet, i texten artikuleras som *mottagarlandet*. Olikheten artikuleras som en kulturell och etnisk olikhet och något som således skiljer sig från mottagarländernas kultur eller etnicitet. I användandet av frasen ”de *mottagande* länderna har varit oförmögna att *hantera* mångfalden”, konstrueras ett mottagarland som inte nödvändigtvis tillhör mångkulturen och som innehar aktörskapet att inkludera eller exkludera någon annan som förstås som mångkulturell.

Kulturinstitutionerna och kulturlivet måste spegla den kulturella mångfalden i dagens Sverige, samtidigt som vårt historiska kulturarv ska vårdas. I detta ska också ingå att hävda och stödja nationella minoriteters möjligheter att behålla och utveckla det egna språket och kulturen (S, s. 32).

Här artikuleras mångfald inte nödvändigtvis som ett berikande i sig, snarare är det rätten till representation av det mångkulturella som förespråkas. Intressant är att se hur tre möjliga identitetspositioner konstrueras i detta citat. De tre kategorier som här artikuleras är den *mångkulturella*, *vår* (i bemärkelsen vår egen svenska), och *nationell minoritet*. Formuleringen ”kulturlivet måste spegla den kulturella mångfalden i Sverige *samtidigt* som *vårt* historiska kulturarv ska vårdas” indikerar att det finns en åtskillnad mellan det mångkulturella, minoriteter samt en kultur som förstås som en egen. Här konstrueras ett ’vi’ som är något annat än de mångkulturella ’andra’. Således kan man säga att det sker en tillslutning av mångfaldsbegreppet och att det på så vis kommer att beteckna icke-svenskhet eller ’dem’.

5.1.2 Centerpartiet

Mångfald är viktigt för att skapa kreativa och företagsamma miljöer. Det betyder att människors olikhet bör ses som en tillgång. Både kvinnor och män och människor med olika kulturell bakgrund ska ges möjlighet att skapa och bidra utifrån sina erfarenheter och kunskaper (C, s. 19).

I Centerpartiets partiprogram finns återkommande en tydlig artikulation hur etnisk eller kulturell olikhet bör betraktas som en tillgång. I ovanstående citat framhåller man hur mångfald bidrar till att skapa kreativa och företagsamma miljöer. Mångfald konstrueras här som ett instrumentellt värde. Det artikuleras på ett sätt som framförallt betonar de goda konsekvenser mångfalden för med sig. Det framkommer också att olikheten *bör* ses som en tillgång, detta är alltså en artikulation som indikerar att något borde vara på ett sätt som det nödvändigtvis inte är. Identitetskategorierna som används här är *kvinnor och män* och *människor med olika kulturell bakgrund*. Dessa artikuleras som separerade från varandra, vilket möjligen tillsluter ett meningsskapande där man och kvinna i första hand är just man och kvinna. Följaktligen är man och kvinna två distinkta grupper medan människor med kulturell bakgrund blir kategoriserade som en annan distinkt grupp, utanför kategorierna man och kvinna. Således konstrueras här en kategori vars främsta egenskap definieras utifrån kulturell bakgrund. Detta tillsluter begreppet kulturell bakgrund till en homogen grupp där uppdelningen mellan man och kvinna inom denna grupp inte förekommer. Män och kvinnor konstrueras här som identiteter som inte i först hand är bärare av en 'olik kulturell bakgrund'. Dessa kategorier ekvavileras med en specifik typ av *egna erfarenheter* och *kunskaper*. I texten konstrueras även en aktör. Detta då det är en föreställd någon som skall ge dem möjlighet till att skapa och bidra utifrån dessa erfarenheter.

Det öppna samhället förutsätter en rättsstat med starka institutioner och ett demokratiskt styre med starkt skydd för minoriteter och deras åsikter. Människor ska garanteras rätten att själva välja och eftersträva olika livsprojekt, under förutsättning att de inte inkräktar på andras möjligheter (C, s. 17).

En annan tendens som återfinns i partiprogrammen är en artikulation som bygger på att representation av olikhet. Exempelvis i form av att minoritetsgrupper är nödvändiga. Här återfinns detta sammanvävt med en föreställd problematik som väntas följa med denna olikhet vilket exemplifieras med citatet ovan. Olikhet är en nödvändig del av demokrati, men samma olikhet anses utgöra ett potentiellt problem eller hot mot demokratin. Identitetspositionen minoritet ekvavileras även med en angelägenhet som rör någon annan genom användandet av formuleringen *deras* åsikter. Detta förutsätter ett föreställt 'vi' som har gemensamma och andra åsikter än det som förstås som 'dem'.

5.1.3 Vänsterpartiet

Vänsterpartiet skiljer sig i vissa avseenden jämfört med övriga partier. Här framträder inte begreppet mångkultur eller mångfald explicit i lika stor utsträckning som fallet är i ett flertal andra partiprogram. Vidare kan om Vänsterpartiet sägas att de uttryckligen bekänner sig till en grundsyn där olikhet gällande exempelvis etnicitet förstås som en konstruktion eller en myt. Myten har enligt partiet konstruerats historiskt genom huvudsakligen rasistiska utsagor som genomsyrar samhället.

Segregationen innebär också att vardagsarenor och sociala relationer präglas av den rumsliga uppdelningen, vilket spär på och blir en egen grogrund för föreställningar om ”vi” och ”dom”. Segregationen är därför ett uttryck för klassamhället om dess rasistiska strukturer, men blir också en självständig faktor i återskapandet av ett etniskt skiktat klassamhälle. Rasistiska strukturer återskapas genom det kapitalistiska systemet. Inte minst sker detta genom uppdelningen på arbetsmarknaden. Där utnyttjas olikheterna i villkor, för att skärpa utsugningen av arbetskraften (V, s. 12).

Nationalismen har ingen plats i en demokratisk vänsterpolitik. Dess funktion är att dölja klass- och könsmotsättningar och ersätta dem med myter om kulturell och etnisk gemenskap. Vänstern är internationalistisk och utgår från det arbetande folkets behov och intressen, oavsett nationsgränser eller kulturella skillnader (V, s. 14-15).

I de två ovanstående citaten kan man tydligt se hur partiet bekänner sig till en uppfattning om etnisk och kulturell gemenskap som en myt. Samtidigt finns det en tendens i partiet att använda sig av just dessa kategorier som om de ägde giltighet. Detta framträder genom användandet av termerna *olikheterna*, *nationsgränser* och *kulturella skillnader*. Möjligen tyder Vänsterpartiets formuleringar på språkets gränser och tillslutning av hur det är möjligt att adressera ett föreställt färdigt problem. Trots att partiet ser etnicitet som en konstruktion, är det ett begrepp man är tvungen att förhålla sig till. Således finns här en antagonistisk användning av mångfaldsbegreppet som till slut inlemmas i en hegemonisk diskurs. Liknande benämningar återfinns i nedanstående citat:

Även patriarkatet och rasismen samverkar. Utlandsfödda kvinnor möts av mycket låga förväntningar från majoritetssamhället och placeras längst ned i den ekonomisk-sociala hierarkin. Hushållsarbete i andras hem kan exempelvis framställas som ett framsteg för dem. När sexuellt färgade föreställningar knyts till hudfärg eller kulturell bakgrund drabbas både kvinnor och män (V, s. 13).

Här blir begrepp som hudfärg eller kulturell bakgrund återigen avgörande kategorier för att möjliggöra en artikulering som bygger på ett förespråkande av representation. Kategorierna är också åtskilda från det som benämns som majoritetssamhället. En viktig markör är också användandet av ett *dem* i

anslutning till gruppen *utlandsfödda kvinnor*. Då *utlandsfödda* kvinnor ekvavileras med 'dem', konstrueras således ett *svenskt* 'vi'.

5.1.4 Miljöpartiet

Kulturell mångfald och olika livsval ska uppmuntras (Mp, s. 1).

Om människor aldrig möts över de etniska gränserna är det lätt att odla fördomar mot dem som uppfattas som annorlunda. Vi tror därför på ett mångkulturellt samhälle, där människor och kulturer möts[...]Över hela det politiska fältet måste det bedrivas ett målmedvetet arbete för att skapa mångkultur och ge människor möjlighet att möta människor med annan etnisk tillhörighet[...]Vi tror på integration där såväl infödda som nyinflyttade svenskars olikheter bejakas och respekteras (Mp, s. 26).

Det mångkulturella samhället framställs explicit som något man förespråkar. Detta för att det mångkulturella anses vara en slags lösning på hur människor med olika etnisk bakgrund skall kunna mötas. Det mångkulturella samhället ses här som ett brobygge mellan det som uppfattas som olikt. Artikulationen kring det mångkulturella kan i början av citatet sägas vara öppen för en slags pluralism, men genom användandet av begreppen *infödda* och *nyinflyttade* svenskars olikhet reduceras denna pluralism till att erbjuda två möjliga kategorier eller identiteter som inbördes framställs som homogena. Användandet av ordet *respektera* kan indikera att dessa två kategorier är olika samt att olikheten kan komma utgöra ett problem. En liknande framställning av kulturell olikhet som potentiellt problematisk framställs växelvis med uppvärderandet av samma kulturella olikheter. I nedanstående citat framkommer en föreställd problembild i samband med partiets diskussion kring globalisering och demokrati:

Ju fler människor som ska bestämma tillsammans, desto större krav måste ställas på att beslutsformerna är så demokratiska som möjligt. Det gäller särskilt när människor med olika språk och olika kulturer ska komma fram till gemensamma beslut (Mp, s. 7).

5.1.5 Folkpartiet

Internationella kontakter berikar och förnyar kulturen. Världen i all sin mångfald erbjuder ständigt nya möjligheter till nytänkande och utveckling som vi kan ta tillvara genom internationella kontakter och den etniska mångfald som i dag präglar Sverige (Fp, s. 23).

Sverige har byggts upp efter förutsättningarna i ett etniskt enhetligt land. Vi måste nu se möjligheterna i en ökad mångfald i hela samhället – i arbetslivet, offentlig service, kultur och politik. Minoritetsgrupper som så önskar skall ha möjlighet att bygga upp egna strukturer och institutioner. Det kan vara företag, skolor och sjukhem som grundar sig på etnisk tillhörighet. Oavsett etnisk bakgrund, har alla rätt

att ta makten över sina egna liv och få en likvärdig behandling av det allmänna, så länge de inte kränker andras lika rätt (Fp, s. 18)

I de två ovanstående citaten framhålls mångfalden som något positivt och man ser tydligt hur mångfald ses som en *möjlighet* och en *tillgång*. Det första citatet som uttrycker hur en olikhet eller något annorlunda skall berika kulturen. Vad kulturen innebär står till en början ej riktigt klart, men formuleras i efterföljande mening som ett 'vi'. Detta 'vi' tillskrivs även ett aktörskap då man skriver att det är 'vi' som kan ta tillvara på möjligheter som mångkulturen potentiellt kan föra med sig. Då det är en etnisk mångfald som är annorlunda och skall bidra med något till detta 'oss', konstrueras här också ett svenskt 'vi' som är något annat än det mångkulturella 'dem'. Mångfald blir här något som främst kan komma att gynna ett 'oss'. En liknande utgångspunkt finns även i det andra citatet, där mångfald skall berika ett 'vi' som konstrueras som svenskt. I det andra citatet finns samtidigt en tydligare representationstanke, där vikten av inkludering framhålls genom förespråkande av minoritetsgruppers rättigheter. Det som blir tydligt är hur dessa rättigheter inte artikuleras utan förbehåll. Genom användningen av ordet *egna* finns en föreställning av att dessa gruppers intressen skiljer sig från vi:et eller andra etniska grupper. Dessa skillnader kan komma att innebära en viss inskränkning av andras rättigheter.

Samhällsutvecklingen ger många möjligheter men skapar också otrygghet och ensamhet när människor förlorar traditionella förankringar. Detta gäller inte minst i Sverige som omvandlas från en etniskt nästan enhetlig nation till ett mångetniskt samhälle. Mitt i välståndssamhället upplever många människor ökad fattigdom, utanförskap och vanmakt. Klyftor skapas och konfliktnivån ökar. Vi behöver nya sociala strukturer som ger människor förankring i det nya samhället (Fp, s. 8).

Inledningsvis nämns att "samhällsutvecklingen ger många möjligheter men att den också skapar otrygghet och ensamhet när människor förlorar sina traditionella förankringar". I den andra meningen får man reda på vad *samhällsutvecklingen* egentligen innebär, nämligen att Sverige omvandlas från en enhetlig nation till ett så kallat mångetniskt samhälle. Sålunda kan man se *samhällsutvecklingen* som en omskrivning av det mångkulturella samhället. Här kan man möjligen utkristallisera en tanke om att mångfald sett som olikhet leder till splittring och att det i sig inte är något eftersträvänsvärt. Det mångkulturella samhället innehåller potentiella möjligheter, men det förekommer också ekvavilerat med negativa konnotationer i citatet.

Samhällsutvecklingen, det vill säga det mångkulturella samhället, ger i och för sig många *möjligheter* men inga av dessa specificeras direkt utan man redogör snarare för något som skapar *otrygghet* och *ensamhet* när människor *förlorar* traditionella förankringar. Möjligen kan man förstå de så kallade förlorade förankringarna som en förlorad identitet. Genom användandet av "Sverige som har omvandlats från en etnisk nästan enhetlig nation till ett mångetniskt samhälle", kan tolkas som att det är just en svensk identitet som gått förlorad.

Detta kan också skönjas i att man innan mångkulturalismens intåg såg Sverige som en nation, varpå det senare i stället övergår till ett mångkulturellt samhälle.

Intressant är även att se hur man använder sig av (ordet) *när* människor förlorar traditionella förankringar, vilket kan implicera att det mångkulturella samhället faktiskt kommer att leda till att människor förlorar sina traditionella förankringar och att det bara är en tidsfråga *när* det händer. Man skulle nästan kunna tala om en form av determinism. Vidare pratar man om hur många människor i välfärdssamhället upplever en ökad *fattigdom*, *utanförskap* och *vanmakt* men man säger inte vad som orsakar varken fattigdom, utanförskap eller vanmakt. Dessutom talar man om att det *skapar klyftor* och att *konfliktnivån ökar*. Även om det inte uttrycks explicit så får man intrycket av att det faktiskt är det mångkulturella samhället som är orsaken till såväl fattigdom, utanförskap och vanmakt som att det *skapar klyftor* och att *konfliktnivån ökar*.

5.1.6 Moderaterna

Det är bra att människor vill komma till Sverige. Det betyder att Sverige är ett attraktivt land att leva, bo och arbeta i. Sverige har en befolkningsmässig utmaning som motiverar arbetskraftsinvandring nu och i framtiden (M, s. 38).

Migration och människors rörlighet över gränserna är positivt. En rörlig, globaliserad och mångkulturell värld skapar oändligt många möjligheter för både länder och människor. De lägger grund för ökat välstånd, ökad öppenhet och större samsyn kring mänskliga rättigheter och demokrati (M, s. 91).

I båda ovanstående citat är idén om att mångfald berikar central. Det ses som något positivt att människor vill komma till Sverige. Samtidigt kan man möjligen skönja att mångfalden motiveras utifrån behov, som kan ses i en motiverad arbetskraftsinvandring. Möjligen skulle man kunna hävda att mångfalden tillskrivs ett instrumentellt värde, eftersom det är endast de goda konsekvenserna som rättfärdigar mångfalden. Dessa konsekvenser förväntas också berika ett (svenskt) oss. Två olika identiteter skapas i citatet - invandrare och svensk.

Genom arbete och språkkunskaper minskar utanförskapet och delaktigheten i samhället ökar. Därför måste integrationen på arbetsmarknaden och språkutbildningen utvecklas och förbättras (M, s. 38).

De nyanlända ska också få information om det svenska samhället och vilka lagar och regler som gäller i Sverige (M, s. 39).

Ovan ser man exempel på problem med det mångkulturella samhället sett som olikhet. I det första citatet uppfattar man snarare de negativa delar som det mångkulturella samhället kan föra med sig. Man pratar om att minska utanförskapet och öka delaktigheten i samhället. I det andra citatet betonar man vikten av att *de nyanlända*, det vill säga invandrare ska få information om det

svenska samhället. Eftersom man använder formuleringen *de nyanlända* konstrueras ett svensk 'vi' och i 'vårt' svenska samhälle förhåller man sig på ett visst sätt, till skillnad från hur man förhåller sig i 'andra' samhällen. Texten producerar två binära identitetspositioner som är antingen invandrare 'dem' eller svensk 'vi'. Det impliceras också att dessa kategorier är olika och att det kan komma att medföra problem om inte 'dem' blir upplysta kring hur 'vi' förhåller oss.

5.1.7 Kristdemokraterna

Vårt arv och vår samtids kultur berikas ständigt av människor med annan kulturell bakgrund än den svenska. Det är en central offentlig uppgift att stödja minoriteters egna insatser för att behålla och vidareutveckla de kulturella drag som de själva anser viktiga[...] (Kd, s. 28).

En återkommande idé är hur mångkulturalismen innebär fördelar genom att andra kulturer påstås berika den svenska. Detta bygger återigen på att de som skall berika och de som blir berikade i någon mån är olika. Dessa olikheter genomsyrar också de identitetspositioner som framställs genom att betona vikten av *vårt* arv och *vår* samtids kultur, vilket artikuleras som en kontrast till människor med *annan* kulturell bakgrund än den *svenska*. Här skapas ett 'vi' som är svenskt och ett 'dem' som har en annan kulturell bakgrund än den svenska. Dessutom kan man skönja en kategorisering när man pratar om att "stödja minoriteternas *egna* insatser för att behålla och vidareutveckla *de* kulturella drag som *de* själva anser viktiga". Man kan tydligt urskilja ett meningsskapande i tre led. Till att börja med kan man se en inramning av *minoriteter*, därefter ekvivaleras denna kategori till att omfatta *de*. Dessutom tillskrivs *de* som grupp att ha motstridiga intressen gentemot det etablerade majoritetssamhället, det vill säga *vi*.

Det svenska kulturarvet, byggt på kristen etik och humanism och därmed en del av den västerländska kulturen, har bidragit till skapandet av vårt lands lagstiftning och rättstradition. Denna etiska grund utgör ett sammanhållande kitt för ett mångkulturellt samhälle, som innebär att många kulturer, religioner, livsstilar, språk och erfarenheter lever sida vid sida och berikar varandra. Ett mångkulturellt samhälle fungerar inte utan en gemensam etisk grund som respekteras av både majoritetsbefolkning och minoritetsgrupper. En del av denna etiska och historiska grund är just respekten för andra individers och folkgruppers värde och särdrag. Den som har en stark egen identitet och kunskap om sin egen historia har bättre förutsättningar och vilja att våga möta det annorlunda och främmande. Detta måste också gälla företrädarna för den svenska majoritetskulturen. Kännedom om den svenska historiska bakgrunden till vårt nutida samhälle är en del av den grund som skapar en stark egen identitet också hos de infödda svenskarna (Kd, s. 39).

Återigen framställs mångfald som berikande. Identitetspositioner konstrueras som majoritets- och minoritets befolkning. Senare i citatet förstår man att majoritetsbefolkningen är svensk. Genom användandet av *vårt* land konstrueras

också ett 'vi' som avser en svensk majoritetsbefolkning. Genom användandet av ord som särdrag, egen historia och egen identitet konstrueras också olikhet mellan identitetspositioner. Det som också är centralt i framställningen av dessa olikheter är hur den egna kulturella identiteten kan tänkas bli påverkad av det mångkulturella samhället. Genom att påstå att "den som har en stark egen identitet och kunskap om sin egen historia har bättre förutsättningar och vilja att våga möta det annorlunda och främmande", tillskriver man olikheter stor betydelse. Möjligen kan man utrona en rädsla för att den 'egna' identiteten kan gå förlorad i det mångkulturella samhället.

5.2 Postkolonial läsning

5.2.1 Mångfald som något positivt

Något som är tydligt i materialet är hur mångfald ständigt upprepas som något eftersträvansvärt eller som en tillgång. Detta återkommer som ett mantra genom alla partiprogrammen. Som vi har visat i våra citat ekvavileras mångfald återkommande med en tanke om tillgång. Mångfald förväntas föra med sig såväl möjligheter i allmänhet (S, s. 22, M, s. 91, Mp, s. 26), men även kreativa och företagsamma miljöer (C, s. 19) berikning och förnyelse av kulturen, möjligheter till nytänkande, utveckling (Fp, s. 23) och berikning (Kd, s. 28). En viktig del av hur man skall tolka denna uppvärdering eller fascination vid det mångkulturella samhället är att inkludera i vilken kontext som dessa artikuleringar egentligen sker. Argumenten för mångfald varierar i materialet. Vi tycker oss skönja två huvudsakliga teman eller kontexter utifrån vilka uppvärderandet av mångfald artikuleras. Dels finns en framställning av mångfald där argumenten till varför mångfald är bra inte uttrycks lika explicit. Genom att man i dessa fall inte definierar vad som gör mångfalden eftersträvansvärd, tolkar vi detta som uttryck för en retorisk klang. Detta har vissa postkoloniala referenser som vi redogör för nedan. Vidare finns även en framställning av mångfald som snarare i högre grad ger uttryck för en önskan om inkludering och representation av 'den andre'. Tolkningen av denna framställning diskuteras i den andra underrubriken.

5.2.2 En retorisk framställning - exotifiering av den andre

I denna läsning bör det framhållas att vi har fokuserat på den kontext som artikulationen av mångfald som berikande artikuleras inom. Materialet som undersöks är partiprogram vars uppgift är att appellera till presumtiva väljare. Således förefaller det finnas en politisk poäng i att mångfald uppvärderas.

Mångfald som berikande förväntas appellera till något som partierna förutsätter är igenkännbart om inte självklart. Att människor med en annan kulturell bakgrund 'berikar' bygger på ett antagande om olikhet. Som vi har sett i vårt urval av citat förefaller också som om det i materialet finns en tendens där detta uppvärderande förutsätter vissa identitetspositioner. Exempelvis den mångkulturella samt den svenska, vilka formeras utifrån en diskurs om 'vi och dem'. Här konstrueras således ett mångkulturellt 'dem' som skall berika ett svensk 'vi'. Att uttala att mångfalden berikar kan således sägas ske på premisser som ur en diskursteoretisk läsning förefaller ha vissa postkoloniala förtecken. Det som blir tydligt i vårt material är hur tre diskurser blir avgörande. Uppvärderandet bygger först och främst på en stark olikhetstanke, vilken artikuleras i termer av vi och dem.

Dessutom förekommer fixerade identitetspositioner där kategorier som svensk, invandrare och de mångkulturella konstrueras som begränsade enheter. Detta kombinerat med den retoriska klang där olikhet blir en slags politisk pamflett gör att det kan sägas finnas vissa exotifierande drag med postkoloniala referenser. Ord som 'berikning' har också vissa historiska konnotationer som förväntas appellera till en välkänd romantiserande och kanske essentialiserande bild av 'den andre' som autentisk. Denna framställning påminner om hur Stuart Hall menar att den andre exotifieras genom att konstrueras som genuint okonstlad. Detta är en framställning som inte utesluter, utan snarare skapas av den ideologi på vilken det postkoloniala projektet kan överleva. Således blir uppvärderandet av den andre ideologiskt, då det sker genom ett slags kolonialt benämning av skillnadstänkande. I likhet med Edward Said kan konstruktionen av den andre och dess egenskaper också möjliggöra en dialogisk konstruktion av ett föreställt vi. Bilden av 'vi' får här sin mening som något annat än den berikande mångkulturella 'andra' i texten. När den mångkulturella andra anses stå för något enkelt, genuint eller exotisk kan 'vi' framstå som exempelvis civiliserade och moderna.

5.2.3 Representation

En viktig aspekt att lyfta fram är hur partiernas förespråkande av mångfald också sker genom ambitionen att representera det som man förstår som olikhet. Det finns således en framställning av mångfald som bygger på demokratiska ansatser i vilken mångfald sammankopplas med kraven på bland annat jämlikhet, frihet och rättvisa. Detta bör kanske inte tolkas som en exotifiering av den andre, utan snarare en idé om mångfald som en del av att representera alla. Fixeringen vid att förespråka mångfald skulle också kunna läsas som ett försök att tala med den motsatta uppfattningen, nämligen uppfattningen om att mångfald eller invandring är något dåligt. I framställningen av mångfald som idén om representation konstrueras mångfaldsbegreppet som en del av förespråkandet av antirasism. Här återfinns ett erkännande av problematik kring marginalisering och orättvisor som

ofta adresseras genom att exempelvis antidiskriminering förespråkas. Denna antidiskriminering artikuleras genom diskrimineringsgrunder som exempelvis etnicitet, kön, sexuell läggning och ålder. Artikuleringen kring diskriminering blir ofta en punkt för sig och utan en redogörelse för vems etnicitet som löper risk att bli diskriminerad. Problemet med diskriminering formuleras som om vem som helst med epitetet etnicitet kan bli diskriminerad av vem som helst. Det som dock blir tydligt vid en vidare läsning i partiprogrammen där tanken om representation återkommer i olika sammanhang är hur det ändå finns en föreställning om vilka det är som förväntas bli diskriminerade. Exempelvis artikuleras representationstanken som att det är det mångkulturella, minoriteter eller invandraren som skall bli representerad.

Således florerar även den identitetsfixering som i ovanstående framställning av mångfald i representationsframställningen. Det som också återupprepas i partiprogrammen är även hur dessa identiteter konstrueras som någon annans identiteter. Detta genom en språkanvändning där ord som 'vi' och 'dem' återupprepas. Här konstrueras återigen ett svenskt 'vi' som innehar ett aktörskap att inkludera eller exkludera 'dem andra'. Vi tolkar denna motsägelse som en vilja att representera och förespråka antidiskriminering utan att explicit fastslå vissa kategorier eller identiteter, eller bekänna sig till en viss empirisk bedömning av vilka det är som förväntas bli diskriminerade av vem. Det som sedan uppenbarar sig i förespråkandet av representation är just att dessa identiteter hela tiden florerar på en implicit plan. Således förefaller det som reproduktionen och cementeringen av just det skillnadstänkande som de förefaller vilja motverka hela tiden är närvarande genom meningskapandet i språket.

5.2.4 Mångfald som negativt

Som vi redovisade i samband med våra citat förefaller det som att mångfald artikuleras på två motstridiga sätt. Dels genom att det framställs som starkt positivt vilket vi diskuterat ovan, samtidigt som det parallellt förefaller finnas föreställningar om att mångfalden medför någon form av komplikationer. Poängteras bör att dessa två framställningar nödvändigtvis inte utesluter varandra. Ett politiskt spørsmål kan naturligtvis ha både positiva och negativa implikationer. Det som är av intresse i dessa framställningar måste läsas mot bakgrund av hur mångfald aldrig definieras explicit. Mångfald används således som om det hade en fast betydelse och det som blir tydligt i texten är hur det nästan självklart förväntas konnotera till det positiva eller negativa sammanhang som det artikuleras i. Detta sker exempelvis på ett sätt där mångfald artikuleras som något bra för att det berikar eller artikuleras genom idén om representation, men detta efterföljs återkommande av ett 'men' som ofta formuleras ungefär, "så länge det inte går ut över någon annans rättigheter". Det som framträder är en slags föreställning om olikhet som problematisk och en tanke om att denna olikhet kommer att innebära någon form av kollision mellan olika grupper. Intressant är

hur förespråkandet av olikhet blir avgörande för föreställningen kring demokrati och representation. Denna olikhet är också något som berikar. Samma olikhet kan dock också komma att innebära problem för demokratin. Vi tolkar detta som en slags ambivalens inför föreställningen om olikhet. Detta kan också återfinnas i hur mångfalden förväntas föra med sig att traditionella förankringar eller identiteter kan komma att gå förlorade. Detta kan också ses i ljuset av att den mångkulturella identiteten formuleras som någon annans. Således är det en rädsla för att det i själva verket är en svensk identitet som förväntas gå förlorad till den mångkulturella andre. Detta kan även skyntas i hur alla partierna talar om vikten av integration, segregation och delaktighet i kulturen. Detta förekommer ofta sammanvävt med idén om uppvärderandet av mångfald och olikhet.

Alla partier säger sig vara för integration, delaktighet samt att utanförskap och segregering är något som skall motverkas. Här måste frågan lyftas kring vem det är som skall inkluderas i vad. Inkludering eller integrering kan i någon mån sägas förutsätta en storhet eller en kultur att inkluderas i. Även här skyntar föreställningen om att det är delaktighet i just det svenska samhället som blir relevant. Här konstrueras således en paradox. Olikheter och olika identiteter är bra, men dessa skall inkluderas i en gemenskap i vilken vi i någon mån skall vara lika. Möjligen kan detta sägas vara en slags förhandling med hur olikheten förutsätts orsaka problematik. Förespråkandet av integration och delaktighet kan tolkas som ett sätt att möjliggöra bibehållandet av ett svensk vi eller en svensk identitet.

5.3 Slutdiskussion

Vår teori och metod kan på något plan sägas omfamna en frågeställning om huruvida de artikuleringer som finns i materialet omformulerar eller befäster en eller flera diskurser genom de processer som Laclau och Mouffe kallar för hegemoni och antagonism. I riksdagspartiernas partiprogram har två olika framställningar av mångfald kunnat utrönas. Dels mångfald som en positiv markör inom vilken både en mer retorisk tendens samt en idé om representation finns närvarande. Den andra huvudfåran är artikuleringer om mångfald som något problematiskt. Möjligen kan man prata om en ambivalens där dessa två framställningar står i ett antagonistiskt förhållande till varandra. Förespråkandet av mångfald kan tolkas som ett sätt att ge 'den andre' en röst, vilket vi menar att man kan skönja i riksdagspartiernas artikuleringer kring mångfald. De förbehåll eller negativa associationer som ekvavileras med mångfald i programmen skulle i så fall förstås som en väsensskild framställning eller antagonism i motsats till temat om mångfald som positiv markör. Vi hävdar dock att detta nödvändigtvis inte är fallet. Det som blir avgörande i båda dessa framställningar är nämligen att de bygger på gemensamma återkommande föreställningar.

Vi utläser huvudsakligen tre diskurser. Det första är den om olikhet som fundamental och reell. Den andra är den om fixerade etnifierade identitetspositioner. Exempelvis blir 'invandrare' och 'svensk' två avgränsade identiteter, vilka inte kan innehas samtidigt. Dessa identiteter artikuleras också genom en formation av 'vi och dem' vilket är den tredje närvarande diskursen. Genom den konstrueras ett 'vi' som svenskt och 'invandrare' förstås som en identitet tillhörande 'dem'. Således förefaller det som att det sker en tillslutning kring hur det är möjligt att tala om mångfald. Det som också blir paradoxalt är att det förefaller finnas en ovilja att explicit använda sig av vissa kategorier som invandrare och svensk. Begrepp som mångfald blir i stället politiskt gångbara substitut för dessa kategorier liksom olikhet och skillnadstänkande.

Som har nämnts tidigare kan mångfald ur ett postkolonialt perspektiv inte endast förstås som ett uttryck för differentiering utan även tolkas som ett uttryck för en demokratitanke. Det språk som de facto är tillgängligt i diskursen har koloniala rötter där ett etnifierat skillnadstänkande ser ut att göra sig påmint. Det förefaller således finnas en tillslutning om hur det är möjligt att adressera mångkulturalism. Förespråkandet av mångfald konstrueras i texterna som motsatsen till rasism. Språket som används eller finns tillgängligt har dock koloniala referenser och således kan man säga att artikulationerna möjligen riskerar att reproducera och cementera de maktstrukturer och diskurser som man i partiprogrammen gör anspråk på att motverka.

6 Referenser

Baylis, John, Smith, Steve & Owens, Patricia (red.) (2008). *The globalization of world politics: an introduction to international relations*. 4. ed. Oxford: Oxford University Press

Benhabib, Seyla (2004). *Jämlikhet och mångfald: demokrati och medborgarskap i en global tidsålder*. Göteborg: Daidalos

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) (2005). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 2., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur

De los Reyes, Paulina (2001). *Mångfald och differentiering: diskurs, olikhet och normbildning inom svensk forskning och samhällsdebatt*. Solna: SALTSA

Hall, Stuart (red.) (1997). *Representation: cultural representations and signifying practices*. London: Sage

Loomba, Ania (2006). *Kolonialism/Postkolonialism: en introduktion till ett forskningsfält*. Stockholm: Tankekraft

Lundquist, Lennart (1993). *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur

Okin, Susan Moller (2002). *Mångkulturalism - kvinnor i kläm?*. Göteborg: Daidalos

Said, Edward W. (1993). *Orientalism*. Stockholm: Ordfront

Svanberg, Ingvar & Tydén, Mattias (1999). *I nationalismens bakvatten: om minoritet, etnicitet och rasism*. Lund: Studentlitteratur

Westin, Charles (1999). *Mångfald, integration, rasism och andra ord: ett lexikon över begrepp inom IMER - Internationell migration och etniska relationer*. Stockholm: Socialstyr.

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

Proposition 1975:26 *regeringens proposition om riktlinjer för invandrar- och minoritetspolitiken m.m.*

Direktiv, 2004:169 *Samordning av mångkulturåret 2006*

Regeringsförklaring 2006

<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/07/02/32/bcc6951a.pdf> 2010-05-27

Centerpartiets idéprogram – www.centerpartiet.se 2010-05-27

Folkpartiets partiprogram – www.folkpartiet.se 2010-05-27

Kristdemokraternas principprogram – www.kristdemokraterna.se 2010-05-27

Miljöpartiets partiprogram – www.mp.se 2010-05-27

Moderata samlingspartiets handlingsprogram – www.moderat.se 2010-05-27

Socialdemokraternas partiprogram – www.socialdemokraterna.se 2010-05-27

Vänsterpartiets partiprogram – www.vansterpartiet.se 2010-05-27